

מדינת ישראל מבט אסטרטגי ל-2025

תובנות והמלצות

סיכום דיון חשיבה אסטרטגי
המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן

ינואר 2025

תוכן עניינים

1.....	מתודולוגיה
2.....	המסר המרכזי
3.....	תוכנית הגרעין האיראנית - פוטנציאל לאיום קיומי
	מדיניות דו-ראשית איראנית
6.....	המערכת האזורית והבינלאומית - הזדמנויות למול סיכונים
	ישראל בצומת דרכים
	ממשל חדש בארה"ב
9.....	החוסן הלאומי כעמוד תווך בביטחון הלאומי
	הממשל וחוסנה של הדמוקרטיה
	מצב החברה בישראל
	ביטחון הפנים
	כלכלת ישראל ובריחת ההון האנושי
13.....	משתתפי קבוצות הדיון
14.....	אודות המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS)

עורך המסמך: **ד"ר שי הר-צבי**, חוקר בכיר, ראש התחום הבינלאומי והמזרח
התיכון, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן

מתודולוגיה

מדינת ישראל נמצאת באחת התקופות הרות הגורל לעתידה, בה סוגיות הקשורות לביטחון ולחוסן הלאומי שזורות זו בזו. במטרה לגבש ולהציע תובנות והמלצות לאסטרטגיה ולמדיניות עבור מדינת ישראל, קיים המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS) באוניברסיטת רייכמן מפגש חשיבה, בהשתתפות בכירים ובכירות בהווה ובעבר בתחומי הביטחון, הדיפלומטיה, המשפט, הכלכלה והחינוך¹.

כמצע לדיון וכבסיס לגיבוש ההמלצות, הוצגו מראש למשתתפים שאלות בסוגיות המרכזיות. במסגרת זו, נבחנו בין היתר: המדיניות המומלצת להשגת יעדי המלחמה מול חמאס, ובראשם החזרת החטופות והחטופים בחיים ומיטוט שלטונו; המדיניות המומלצת להתמודדות עם האיום האיראני, בדגש על האפשרות לגיבוש הסכם גרעין 2.0 למול פריצה להשגת פצצה; המדיניות המוצעת לקראת תחילת כהונתו של טראמפ כנשיא ארה"ב; כיצד ישראל צריכה לפעול כדי לקדם את הנורמליזציה עם סעודיה ולחזק את הברית האזורית בהנהגת ארה"ב; החוסן הלאומי כעמוד תווך בביטחון הלאומי, וכיצד ניתן להתמודד עם היחלשות מרכיבי היסוד של החוסן הלאומי, ובראשם ההפיכה המשטרית וחוק ההשתמטות מגיוס.

הדיון התנהל בשלושה חלקים. בחלק הראשון, הוצגה תמונת מצב אסטרטגית מקיפה של המצב בו נמצאת מדינת ישראל. בחלק השני, משתתפי הדיון התחלקו לשלוש קבוצות, שכל אחת דנה בסוגיות אחרות, המשפיעות על הביטחון והחוסן הלאומי. לבסוף, נערך מפגש מתכלל, בו הוצגו ונותחו התובנות וההמלצות שעלו במהלך הדיונים.

מצ"ב לעיון התובנות וההמלצות המרכזיות שעלו במהלך הדיונים.

¹ דיון החשיבה האסטרטגי התקיים ימים ספורים לפני התמוטטותו המהירה של משטר אסד בסוריה.

המסר המרכזי

שנת 2024 הסתיימה בסימן הישגים צבאיים מרשימים של צה"ל בכל זירות המלחמה. לפיכך, גיבוש אסטרטגיה כוללת הינו הכרחי כדי לתרגם את ההצלחות הצבאיות לפירות מדיניים, ולתת מענה לאתגרים חסרי התקדים מבית ומחוץ עימן מתמודדת מדינת ישראל.

במוקד, החזרת כל החטופות והחטופים בחיים בהסכם כולל, שכן חייהם בסכנה הולכת וגוברת בכל יום שהם נותרים במנהרות החמאס. זהו צו מצפוני, מוסרי ומדיני-ביטחוני עליון. המשמעות היא שישראל חייבת לקדם הסכם לשחרורם גם במחיר סיום המלחמה.

מעבר לכך, יש לקדם תפיסה מדינית עתירת חזון ורחבת היקף, בראש ובראשונה, כדי לסיים את המלחמה ולתת מענה לאיום הרב-מימדי מצידה של איראן, שממשיכה לחתור להשגת אופציה לנשק גרעיני ולשיקום חגורת האש מסביב לישראל. מדינת ישראל ניצבת בפני הזדמנות היסטורית, כתוצאה מהשילוב בין הישגי צה"ל לחזרתו של טראמפ לבית הלבן, לעצב מציאות מדינית-ביטחונית משופרת ונוחה יותר עבורה, תוך החלשה משמעותית של האיום האיראני. מדובר באפשרות לכונן הסכם נורמליזציה עם סעודיה ולחזק את הציר האסטרטגי עם מדינות ערב, בהנהגת ארה"ב. המפתח לכך טמון בסיום המלחמה בעזה ובהצגת אופק מדיני לרשות הפלסטינית. לחלופין, החמצת ההזדמנות עלולה להוביל להחרפת המצוקות הרב-מימדיות עימן ישראל מתמודדת.

נדבך מרכזי בביטחון הלאומי הינו החוסן הלאומי ועתידה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. בואכה 2025, ישראל נמצאת במשבר החוסן הלאומי הקשה ביותר שידעה מאז הקמתה, באופן שמוביל את המדינה לסף משבר חוקתי, להתנגשות חזיתית בין רשויות השלטון ולשסעים עמוקים בחברה הישראלית.

אלוף (מיל') פרופ' עמוס גלעד

ראש המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן

תוכנית הגרעין האיראנית - פוטנציאל לאיום קיומי

מלחמת חרבות ברזל המחישה כי הרפובליקה האסלאמית של איראן, שהציבה לעצמה כמטרת על את השמדתה של מדינת ישראל, היא "ראש הנחש" ומהווה את האיום המרכזי לביטחונה של ישראל. איראן הקימה ומפעילה חומת אש מסביב לישראל וממשיכה בהתקדמות בפרויקט הגרעין הצבאי, עד כדי התייצבותה על סף מדינת גרעין צבאי.

מדיניות דו-ראשית איראנית

לקראת כניסתו של טראמפ לבית הלבן, איראן נמצאת בצומת דרכים וניכר כי היא נוקטת כיום במדיניות דו-ראשית. מצד אחד, היא מתקדמת בפעילותה בתחום הגרעין ונחושה כאמור לקבע את מעמדה, לפחות כמדינת סף גרעינית. מהצד האחר, להתרשמותנו טהראן בוחנת את האפשרות לקדם הסכם גרעין חדש עם ממשל טראמפ, תוך המשך מדיניות ההתקרבות למדינות ערב הסוניות, ובראשן סעודיה ומצרים, וחיזוק הציר האסטרטגי עם רוסיה והקשרים הכלכליים עם סין.

בתחום הגרעין, איראן נוקטת במדיניות שנועדה לאפשר לה, בכפוף להחלטה של המנהיג, לפרוץ קדימה להשגת יכולת גרעינית בפרק הזמן הקצר ביותר. איראן מחזיקה כיום בכמות אורניום מועשר לרמה של 60% המספיקה, אם תועשר לרמה צבאית, לייצר כמה פצצות. לאחרונה אף פורסם, כי היא מרחיבה באופן משמעותי את יכולות ההעשרה. למעשה, איראן יכולה, תוך פרק זמן קצר, להעשיר כמויות משמעותיות של אורניום לרמה הצבאית של 90%.

שאלת המפתח היא באשר לקצב ההתקדמות בנדבכים האחרים החיוניים לפיתוח יכולות גרעיניות צבאיות, ובראשם פיתוח מנגנון הנפץ. גורמים בכירים בממסד הביטחוני האמריקני העריכו, כי איראן יכולה לפתח נשק גרעיני תוך "מספר חודשים" מרגע קבלת ההחלטה. שר החוץ האיראני, עראקצי, אף אמר לאחרונה, כי לאיראן יש את היכולת והידע לייצר נשק גרעיני, אבל הדבר אינו חלק מתפיסת הביטחון שלה. המשמעות העולה מדבריו, כי איראן אינה מפתחת בשלב זה נשק גרעיני כהחלטה אסטרטגית.

ראוי לציין, כי איראן עסקה בעבר בתכנונים לפיתוח נשק גרעיני, כפי שגם נחשף במסמכי הארכיון של הגרעין האיראני. מכאן עולה, כי בתרחיש מחמיר, יש לקחת בחשבון כי עלול להימצא בידיה מנגנון נפץ (אחד לפחות) שיכול לשמש אותה אם לניסוי ואם כנשק לא מתוחכם. המשמעות היא שפרק הזמן שיידרש לאיראן להשיג פצצה אחת עלול להיות קצר יחסית.

המשטר האיראני נוקט עד כה במדיניות זהירה ונמנע מלפרוץ להשגת יכולת גרעין צבאי. חשיבות מיוחדת יש לייחס למינויים שבוצעו בצמרת המשטר. בראשם, בחירתו של הנשיא פזשכיאן (מנתח לב, בוגר הרווארד), מינוי ט'ריף (שהיה מאדריכלי הסכם הגרעין לפני כעשור) לסגן הנשיא לעניינים אסטרטגיים, ומינוי עראקצי (שהיה יד ימינו של ט'ריף) לתפקיד שר החוץ, לצד הדברים שאמר מנהיג איראן, כי ניתן לקיים משא ומתן עם המערב. כל אלו **עשויים להצביע כי לעת עתה השגת הסכם היא ככל הנראה האופציה המועדפת על המשטר**, בכפוף לשמירת מעמדה של איראן כמדינת סף גרעין צבאי.

מנגד, יש לקחת בחשבון כי **בתרחיש של כישלון המגעים, המנהיג עלול לקבל החלטה לפרוץ להשגת פצצת גרעין**, מתוך הערכה כי זו עשויה להוות את תעודת הביטוח היחידה עבור המשטר וערובה בעתיד לשיקום חגורת האש מסביב לישראל. לכך יש חשיבות מיוחדת בייחוד נוכח תחושת החולשה הגוברת של המשטר, לאחר הפגיעה הקשה ביכולות חזבאללה וחמאס, התמוטטות משטר אסד, המצוקות הפנימיות הקשות באיראן, התוצאות המרשימות במיוחד של התקיפה הישראלית באיראן והחשש מתקיפה נוספת.

משמעויות והמלצות

האפשרות כי איראן תשיג יכולת גרעינית צבאית טומנת בחובה סיכונים רבים עבור מדינת ישראל. מדובר, בראש ובראשונה, בשילוב בין יכולות הרסניות לאידיאולוגיה קיצונית עלול להציב פוטנציאל לאיום קיומי על ישראל. מעבר לכך, נשק גרעיני בידי איראן יפגע במעמדה האזורי של ישראל ויגביר את הביטחון העצמי של המשטר ושל בעלי בריתו ברחבי המזה"ת לאתגר במישור הקונבנציונאלי את ישראל. הדבר עלול להוביל למירוץ חימוש גרעיני במזה"ת ואף להמריץ מדינות בזירה הגלובאלית (כגון יפן ודרום קוריאה) לחתור להשגת גרעין צבאי. סביר, כי תורכיה, מצרים ובעיקר סעודיה, יישאפו אף הן להשיג יכולות אלו. יורש העצר הסעודי, מוחמד בן סלמאן, כבר הצהיר במספר הזדמנויות, כי אם לאיראן יהיה נשק גרעיני, גם סעודיה תחתור להשיג נשק כזה. בנוסף, מדינות ערב עלולות לשאוף להעמיק את תהליכי הפיוס וההתקרבות לאיראן, יתכן גם על חשבונה של ישראל, בניסיון לצמצם את האיום מצידה על ביטחון הלאומי.

בשנה האחרונה, **ישראל הצליחה לפגוע בצורה קשה בחגורת האש שאיראן בנתה מסביבה**. לישראל יש כיום את האפשרות למקד מאמץ מיוחד בבלימת פרויקט הגרעין הצבאי. לשם כך, חשוב ונחוץ שמדינת ישראל תגדיר **כמטרת על למנוע מאיראן להשיג נשק גרעיני, ובהתאם לעצב תפיסה אסטרטגית כוללת ומעודכנת, בשיתוף פעולה מלא עם הממשל האמריקני**.

לכך שני נדבכים מרכזיים. הראשון, **לחתור להסכם גרעין 2.0 עם איראן**, שיכלול במרכיביו ביטחונות וערבויות שימנעו ממנה להשיג נשק גרעיני. **ישראל צריכה להבטיח כי היא תהיה משולבת מתחילת הדרך במגעים בין ממשל טראמפ לאיראן כדי להשפיע על רכיבי ההסכם**. כך למשל, ישראל צריכה לדרוש כקו אדום, שאיראן תפסיק את כל פעילות ההעשרת האורניום מעבר ל-5% וללא הגבלת זמן, תדלל באופן משמעותי את כמויות האורניום שנמצאות ברשותה, ותאפשר פיקוח הדוק של סבא"א, כולל ביקורות פתע, ללא הגבלות.

הנדבך השני הוא הציר האזורי. ישראל ניצבת בפני הזדמנות לקדם **הסכם נורמליזציה היסטורי** עם סעודיה ולהעמיק את הברית האזורית עם מדינות ערב, בהובלת ארה"ב, כנגד הציר האיראני. יעילותה של הברית הזו הוכחה בבלימת שתי המתקפות האיראניות נגד ישראל באפריל ובאוקטובר 2024.

במקביל, ישראל צריכה להיערך למצב בו המגעים להשגת הסכם חדש ייכשלו ואיראן תחליט לפרוץ להשגת יכולת גרעינית צבאית. לפיכך, לצד הנתיב המדיני, מוצע כי ישראל תאמץ מדיניות שתיצוק תוכן ממשי לדבריו של הנשיא טראמפ, שהצהיר שכל האופציות מול איראן על השולחן, ובמשתמע גם האופציה הצבאית. המשמעות היא שישראל צריכה לבחון מגוון רחב של שיקולים אסטרטגיים, תוך הקפדה על שיתוף פעולה ותיאום מלא עם ארה"ב. יחד עם זאת, יש לגלות זהירות ורגישות מהצהרות תקשורתיות מזיקות, שעלולות דווקא לדחוק את איראן לפריצה להשגת נשק גרעיני כתעודת ביטוח, מתוך תחושת איום גבוהה.

בטווח הבינוני-ארוך, ומתוך הבנה שהאידאולוגיה הקיצונית והרצחנית של המשטר לא תשתנה, ולמימד הזמן חשיבות משנית עבורו, **מומלץ כי ישראל תקדם תוכנית להפלת המשטר או לפחות לערעור יציבותו**. לשם כך יש בין היתר, לנצל את המצוקות הכלכליות והחולשות המבניות של החברה האיראנית, תוך שיתוף פעולה עם בעלות בריתנו בזירה הבינלאומית והאזורית.

המערכת האזורית והבינלאומית - הזדמנויות למול סיכונים

ישראל בצומת דרכים

ישראל נמצאת בצומת דרכים לשיפור מצבה האסטרטגי הכולל או לחילופין להרעתו. מצד אחד, ניצבת בפני ישראל הזדמנות לסיים את המלחמה הרב-זירתית, תוך פגיעה משמעותית בציר הרדיקאלי, להחזיר את החטופות והחטופים בחיים ולהשתלב במאמצים שמוביל הממשל האמריקני לשינוי הארכיטקטורה האזורית ולעיצוב מציאות מדינית-ביטחונית משופרת. הדרך לכך היא באמצעות קידום הסכם שלום היסטורי עם סעודיה והעמקת הברית האסטרטגית עם מדינות ערב, בהובלת ארה"ב, כנגד איראן.

מהצד האחר, ישראל מתמודדת עם אתגרים גוברים מצידה של איראן, שממשיכה לחתור לקיבוע מעמדה כמדינת סף גרעינית. במקביל, ישראל מאבדת בהדרגה את התמיכה הדו-מפלגתית בארה"ב ומתמודדת עם פגיעה מתמשכת במעמדה בזירה הבינלאומית. ביטוי לכך ניתן לראות באיומים הגוברים מצד בתי הדין הבינלאומיים, כפי שמשקף בהחלטה להוציא צווי מעצר לרוה"מ נתניהו ולשר הביטחון לשעבר, גלנט.

כל זאת בשעה שהמזרח התיכון נמצא בעיצומן של תמורות היסטוריות חיוביות בעימות נגד הציר הרדיקאלי. התמוטטות משטר אסד מעצימה עוד יותר את מרחבי ההזדמנויות והסיכונים הניצבים בפני ישראל - החלשת הציר הרדיקאלי למול התבססות משטר עוין בתמיכה תורכית².

ממשל חדש בארה"ב

כניסתו של טראמפ לבית הלבן, מסמנת שינויים מהותיים במדיניות ובהתנהלות של הממשל האמריקני. נראה, כי טראמפ, בייחוד בשנתיים הקרובות, עד לבחירות האמצע הבאות, ינסה לחולל את מרבית השינויים שהוא מתכנן לקדם בזירה הפנימית האמריקנית ובמערכת הבינלאומית והאזורית. בזירה החיצונית, מטרת העל של טראמפ, כפי שמצטייר מהתבטאויותיו, תהיה ההתמודדות הרב-מימדית החזיתית עם סין, בייחוד בתחום הכלכלי. טראמפ יישאף, כפי שגם הצהיר לא אחת, לסיים את המלחמות באוקראינה ובמזרח התיכון, שבראיתו עלולות לשאוב את ארה"ב למעורבות יתר ולהשקעת משאבים כלכליים וצבאיים רבים מדי. במסגרת זו, סביר

² דיון החשיבה התקיים ימים ספורים לפני התמוטטותו המהירה של משטר אסד בסוריה.

כי **טראמפ עשוי לחתור לשיקום מערכת היחסים עם הנשיא פוטין**, באופן שמייצר עבור ישראל סיכונים להרחבת ההשפעה הרוסית, אך גם מרחב הזדמנויות לצמצום הציר הרוסי-איראני.

טראמפ אף עשוי לשנות את תפיסת הממשל ביחס לשיתופי הפעולה עם ארגונים בינלאומיים ובריתות אזוריות, ובעיקר בכל הקשור להמשך התמיכה הכלכלית והצבאית של ארה"ב. לכך עלולה להיות חשיבות רבה לקראת תחילת הדיונים בשנתיים הקרובות לחידושו של הסכם הסיוע הרב-שנתי בין ישראל לארה"ב, האמור להסתיים ב-2028.

במרחב המזרח התיכון, טראמפ עשוי לנסות לקדם הסכם גרעין 2.0 עם איראן. אנו מעריכים ששיטת הפעולה שלו תהיה הפעלת לחצים ואיום בהטלת סנקציות כואבות כדי לדחוק את המשטר האיראני ולא לפתור אותו להסכים להסכם חדש. מהצד האחר, נראה כי טראמפ יישאף לפחות בתחילת הדרך להימנע מעימות ישיר עם איראן, בשל ההשלכות השליליות הרחבות על הכלכלה העולמית והאמריקנית, הרצון להימנע מהישאבות ומהפניית הקשב מהתמקדות באתגר הסיני ומקידום הנורמליזציה בין ישראל לסעודיה.

זו צפויה להיות גולת הכותרת של **מדיניות טראמפ במזה"ת**, בשל היתרונות האסטרטגיים, הביטחוניים, הכלכליים והאישיים הטמונים בה. **המערכת הפלסטינית בכללותה מהווה את המפתח להשגת או להחמצת ההזדמנות לנורמליזציה.** נראה, כי כל עוד המלחמה בעזה תמשך, וכל עוד ראש הממשלה נתניהו יתמיד בסירובו לשלב את הרשות הפלסטינית בתהליכי השיקום בעזה ולהצהיר על תמיכתו בעקרון שתי המדינות, יורש העצר הסעודי והמלך המיועד, מוחמד בן סלמאן, לא יהיה נכון ומסוגל לקדם את הנורמליזציה עם ישראל, בשל החשש מפגיעה במעמדו בסעודיה ובעולם הערבי. בתרחיש מחמיר, ההתנגדויות בממלכה, אף עלולות לסכן את בחירתו, בבוא העת, לתפקיד מלך סעודיה.

יש לקחת בחשבון כי **לשליטה ישראלית ישירה בעזה בדמות ממשל צבאי, יהיו השלכות שליליות רחבות.** מדובר בנטל כבד מנשוא על צה"ל, על מצבה הכלכלי של ישראל, על החברה הישראלית ועל מעמדה בזירה הבינלאומית והאזורית. יתרה מכך, **המדיניות שמובילים השרים סמוטריץ' וכן גביר למיטוטה של הרשות הפלסטינית ולסיפוח שטחים טומנת בחובה סכנות** לערעור היציבות, הנפצה ממילא במרחב. מדיניות זו אף עלולה להוביל לפגיעה במערכות הקשרים האסטרטגיים עם העולם הערבי, ובעיקר עם ממלכת ירדן.

ישראל ניצבת בפני הזדמנות היסטורית לשיפור מצבה הביטחוני-מדיני ברחבי המזרח התיכון, תוך ניצול ההישגים המרשימים של צה"ל מול חמאס, חזבאללה ואיראן, וחזרתו של טראמפ לבית הלבן. על כן, **הסיכון המרכזי לישראל טמון דווקא בהחמצת הזדמנות זו**, באופן שעלול להוביל להחרפת המצוקות הרב-מימדיות עימן היא מתמודדת.

כמטרת על במדיניות החוץ, ישראל צריכה לחתור לשילוב זרועות ולהעמקת הברית האסטרטגית עם הממשל האמריקני, בייחוד בכל הקשור לגיבוש תוכנית אסטרטגית להתמודדות עם איראן, ובתרחיש בו הממשל יחדש את המו"מ עימה להסכם גרעין חדש.

החלופות לעתיד עזה מתמקדות בשלוש אפשרויות מרכזיות: ממשל צבאי ישיר, אנרכיה בנוסח סומליה או העברת הסמכויות השלטוניות לידי הרשות הפלסטינית. מיטוט היכולות הצבאיות של חמאס, **מייצר מרחב פעולה עבור ישראל למוטט גם את שלטון חמאס ברצועה**. לשם כך, לתפיסתנו, יש לפעול ליצירת **מערכת שלטונית חלופית**, שתהא מבוססת על הרשות הפלסטינית, באופן שיוביל את הקהילה הבינלאומית ומדינות ערב, ובראשן סעודיה, איחוד האמירויות ומצרים, לגלות מעורבות ישירה ולהשקיע את סכומי הכסף הנדרשים (הנאמדים בעשרות מיליארדי דולרים) לשיקום הרצועה. במקביל, מומלץ שישראל תפעל **לחיזוקה של הרשות הפלסטינית**, תוך העמקת שיתופי הפעולה עם מנגנוני הביטחון הפלסטינים, כחלק מעילול המאבק באיומי הטרור המתגברים באיו"ש.

השלום עם ירדן ומצרים מהווה נכס אסטרטגי בארכיטקטורה הביטחונית האזורית של מדינת ישראל. **לפיכך, מומלץ כי ישראל תפעל להעמקת מכלול שיתופי הפעולה והקשרים המדיניים-ביטחוניים-כלכליים עם מדינות אלו**. בה-בעת, עליה להימנע מצעדים והצהרות העלולים לערער יחסים אלו, ובכלל זאת הרעיונות להנעת האוכלוסייה בעזה אליהן.

חשיבות מיוחדת יש לייחס לשימור היציבות של ממלכת ירדן ההאשמית בשל היותה העורף הביטחוני של ישראל בואכה עיראק. לכך חשיבות מיוחדת נוכח תפיסתה של ירדן כבטן הרכה של המחנה הפרו-אמריקני והמאמצים האיראניים לערעור היציבות בממלכה. התמוטטות משטר אסד אף מגבירה את החשש להקרנות שליליות על הזירה הפנימית הירדנית. לפיכך, **ישראל חייבת להשקיע מאמצים מיוחדים לאבטחת יציבות המשטר ולשימור מעמדה המיוחד של ירדן במקומות הקדושים בירושלים**, כאחת מאבני היסוד בשלטון של הבית ההאשמית.

החוסן הלאומי כעמוד תווך בביטחון הלאומי

בואכה 2025, מדינת ישראל נמצאת במשבר החוסן הלאומי החמור ביותר מאז הקמתה. היותה של ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית נמצא בתהליכי שחיקה וכרסום, נוכח השתלבותם של מספר תהליכים הרסניים מתמשכים, ובראשם מהלכי ההפיכה המשטרית וקידום חוק ההשתמטות מגיוס לצה"ל. אלו מאיימים לפרק את יסודות המדינה ואת היותו של צה"ל צבא העם, ומובילים למשבר חוקתי ולקינוח חריף בחברה הישראלית.

לכך יש להוסיף את התהליך המתמשך של פגיעה במערכות אכיפת החוק במדינה. מדובר, בראש ובראשונה, בתהליכים אותם מובילה הממשלה, ובכלל זאת ניסיונות לקידום חוקים והשתלחויות חריפות בראשי מערכות אלו, שנועדו לפגוע במעמדם וביכולתם לבצע את תפקידם. במקביל, מתקיים תהליך מתמשך של הרס מערכות הממשל והמשפט באופן מכוון ע"י הממשלה. זו אף יוזמת ניסיונות להגביר את השפעתה ואחיזתה בגופים תקשורתיים במדינה. לצד זאת, השירות הציבורי במדינת ישראל נחלש באופן משמעותי, כתוצאה מפרישת בכירים ואנשי מקצוע מנוסים והיעדר כניסתם של גורמים חדשים ומוכשרים לשירות.

מצב בטחון הפנים בישראל נמצא בהתדרדרות מתמשכת. אמון הציבור במערכת אכיפת החוק הולך ויורד והיקף הפשיעה גובר, כפי שניכר בעלייה במעשי הרצח בחברה הערבית. ארגוני הפשיעה המאורגנים חיזקו את מעמדם ותופסים מקום גם במכרזים ממשלתיים ובפרויקטים לאומיים גדולים. לראשונה בתולדות מדינת ישראל, מונה שר שהורשע בפלילים ובפעילות נגד ביטחון המדינה כממונה על משטרת ישראל. התוצאה היא שהדרג הפוליטי מושך את המערכת לכיוונים הפוכים לחלוטין מממלכתיות וממקצועיות. מהצד האחר, התשתית הבסיסית של משטרת ישראל ושדרת הפיקוד איכותית, ויכולה להתמודד מול האתגרים ולהביא לירידה בהיקפי הפשיעה.

תמונת המצב הכלכלית של ישראל מציגה מגמת הידרדרות נוספת, כתוצאה משילוב של מספר גורמים שחברו יחד ליצירת מצב כלכלי משברי: גירעון הולך וגדל; יוקר המחיה; חלוקת כספים לא אחראית לצרכים קואליציוניים; בריחת צעירים, אקדמאים, רופאים ואנשי הייטק לחו"ל; הורדת דירוג האשראי העולמי; היעדר המגזר החרדי מעולם החינוך והעבודה, וגורמים נוספים. כל אלו תרמו להיווצרות המצב הקיים. מנגד, מצבה הכלכלי של מדינת ישראל הוא עדין טוב. המערכת הבנקאית יציבה ועתודות המט"ח מאפשרות לישראל אוויר לנשימה, אולם לא לאורך זמן, באם לא יינקטו הצעדים הדרושים להתמודדות עם אתגרים אלו.

הממשל וחוסנה של הדמוקרטיה

- **בראש ובראשונה יש לפעול להחזרת ישראל לנתיב של היותה מדינה יהודית ודמוקרטית, המתנהלת על בסיס ערכי מגילת העצמאות.** החזרת החטופות והחטופים הינה ערך עליון ונדבך מרכזי בשימור לכידותה של החברה הישראלית ועוצמתה של המדינה. במקביל, חיוני לפעול לביטול מהלכי ההפיכה המשטרית, ובראשם החוק להשתמטות משירות צבאי.
- **חיזוק ושימור מעמדם ועצמאותם של שומרי הסף במדינה,** בין היתר, באמצעות חקיקת חוקי יסוד המגדירים את תפקידם, סמכותם והתנאים בהם הם ייכנסו לפעולה, לצד תמיכה של פורומים חיצוניים לממשלה (דוגמת פורום מפכ"לים לשעבר וכד'). במקביל, יש לחזק את נציבות שירות המדינה כגורם מקצועי וממלכתי. בנוסף לתהליכי החקיקה לחיזוק מערכת המשפט, על המדינה לחולל רפורמה במערכת באמצעות הוספת תקני שופטים, הקטנת העומס והגברת המקצועיות.
- **הקמת וועדת חקירה ממלכתית לחקירת אירועי ה-7 באוקטובר הינה צו השעה.** מדובר בגוף היחיד שיוכל לחקור לעומק וללא משוא פנים את כל רובדי הכישלון ההיסטורי ולהמליץ על התהליכים הנדרשים כדי למנוע הישנות אירועים דומים. ועדה שכזו אף תוכל לסייע לישראל להתמודד עם האיומים מצד בתי הדין הבינלאומיים.
- **הקמת וועדת פיוס ממלכתית** לבדיקת תהליכים ארוכי טווח בחברה הישראלית, ובניית תוכנית פיוס ואחדות לאומית.
- **גיבוש תוכנית לחיזוק וייצוב המגזר הציבורי במדינה ולהגברת מקצועיותו,** תוך בניית דרג ניהולי מקצועי ואיכותי. לעניין זה הומלץ על יישום המודל השבדי המקדם שילוב אנשי מקצוע וניהול מוכשרים בשירות המדינה באופן מופרד לחלוטין מהדרג המדיני. הרעיון הוא ליצור מבנה עבודה שבו הדרג המדיני קובע מדיניות ואילו הדרג המקצועי אחראי על בניית האסטרטגיה ליישום המדיניות ויישומה לאורך זמן. ניתן לממש מהלך זה באמצעות בניית מאגר של בכירים והכשרתם לתפקידים במערכת הציבורית, תוך הגברת אטרקטיביות השירות הציבורי עבורם.
- **שינוי מבנה הממשל ושיטת הבחירות בישראל,** באופן שיביא ליציבות שלטונית ומימשלית, להגברת המקצועיות בכל מערכות הממשל וליכולת לבנות וליישם תוכניות אסטרטגיות ארוכות טווח בכל התחומים במדינה.

- **היעדר חוקה בישראל הינו כשל יסודי במבנה הממשל.** במציאות הנוכחית נראה כי תנאי ראשון ליצירת שינוי הוא קיום בחירות והכרעת הציבור באשר למנהיגות העתידית של ישראל, שתצטרך לפעול לעצירת מהלכי ההפיכה המשטרית, ולהפסקת הפגיעה בגופי התקשורת, המשפט, הממשל והאכיפה. במקביל, יש לקדם כתיבת חוקה מוסכמת וחקיקת חוקי יסוד אמיתיים, בעלי מעמד מיוחד בכל תחומי החיים.
- **על המנהיגות הבאה בישראל יהיה לייצר חזון לאומי חדש:** דמוקרטי, פלורליסטי ויהודי. חזון המעודד שוויון, קידמה, חינוך, מדע, תעשייה ומחקר והמסוגל להגדיר באופן ברור את גבולותיה של מדינת ישראל.
- **חיזוק והעצמת השלטון המקומי** הינו תנאי בסיסי לשיפור התנהלות המדינה במגוון רחב של תחומים ולהגברת המשילות. העברת סמכויות מהרמה הממשלתית לשלטון המקומי תסייע בזירוז תהליכים והפחתת בירוקרטיה, להגברת המשילות, ליצירת שוויון וחיזוק מגזרים חלשים (ערבים וחרדים), לשיפור מערכות החינוך והתשתיות וליכולת לנהל משברים בצורה מהירה ונכונה.

מצב החברה בישראל

- **סוגיית השוויון בנטל מחייבת טיפול יסודי,** תוך יצירת גשרי שיח עם האוכלוסייה החרדית, שלא באמצעות המנהיגות הפוליטית ולעתים תוך אכיפת המנהיגות הרבנית המסורתית. הומלץ לשנות את הטרמינולוגיה הקיימת משוויון בנטל להשתתפות בנטל.
- במקביל, **מוצע לקדם אסטרטגיה לאומית לחיבור המגזר החרדי והמגזר הערבי למדינה על מנת לייצר שוויון אינדיבידואלי** בקרב אוכלוסיות אלו המהוות אחוז ניכר מאזרחי המדינה. המדינה צריכה לספק תשתיות ותקציבים למגזרים הערבי והחרדי (חינוך ממלכתי, תשתיות וכבישים, עבודה ותעשייה), ולפעול לבניית זהות ישראלית-לאומית על חשבון הזהויות המפלגות הקיימות (דתיים וחילוניים, ערבים ויהודים, אשכנזים וספרדים וכד').

ביטחון הפנים

- מוצע לבנות תוכנית אב אסטרטגית רב שנתית למשטרת ישראל, שתתווה את מדיניותה ותוכנית פעילותה עד שנת 2030 לפחות. תנאי הכרחי ליצירת תוכנית מקצועית הינה שימור עצמאות משטרת ישראל והמפכ"ל ובמינוי שדרת פיקוד

מקצועית, הפועלת בהתאם לחוק ולנהלים של מדינה מתוקנת. במקביל, יש לפעול **לגיבוש קוד אתי** מחייב כלפי כל גורם המשמש בתפקיד ציבורי ואכיפתי במדינה.

- בהתאם ללקחי חרבות ברזל, אחת הדרכים לשיפור מצב ביטחון הפנים היא באמצעות **הקמת כיתות כוננות ומסגרות הגנה וביטחון אזרחיות**. מסגרות אלה חייבות להיות נתונות לאכוונה ולמרות של משטרת ישראל וצה"ל.
- במקביל, יש לפעול **להחמרת הענישה נגד עבריינים פליליים** ולשיפור יכולת המדינה לפעול מול ארגוני הפשיעה המאורגנת.

כלכלת ישראל ובריחת ההון האנושי

- מדינת ישראל צריכה **לבנות וליישם תוכנית אב אסטרטגית ארוכת טווח לשדרוג החינוך והמדע**. לשם כך יש לפעול לשיפור איכות ותנאי המורים, להקטנת צפיפות הכיתות, להוספת תקני מחקר, רופאים ואחיות ומקומות לימוד בהתאם, לשיפור החינוך במגזרים החרדי והערבי, ועוד.
- מוצע כי המדינה תיתן **מעמד מיוחד למדענים הראשיים במשרדי הממשלה**, תוך מינוי אנשים ראויים ושדרוג אטרקטיביות התפקיד, על מנת לקדם את הרמה המדעית והטכנולוגית של כלל משרדי הממשלה. בתוך כך, על ישראל לחדש ולחזק את הקשרים עם גורמי המדע והמחקר בעולם **ולעודד הגירה חיונית לישראל**, תוך יצירת אטרקטיביות לחוקרים ומדענים לפעול בארץ.
- יש **למנוע את ניסיונות ההשתלטות הפוליטיים על מוסדות מחקר ומדע**, דוגמת הספרייה הלאומית, המועצה להשכלה גבוהה והועדה לתכנון ותקצוב של המל"ג.
- **במימד הכלכלי**, על מדינת ישראל **להדק את הפיקוח על יוקר המחיה ולפתח חשיבה כלכלית נכונה יותר**. המשמעות היא שינוי משמעותי בתרבות המימשלית והתאגידית בישראל והגברת היציבות השלטונית ליצירת אמון של המערכת הכלכלית העולמית בישראל, באופן העשוי להוביל בהמשך גם להעלאה של דירוג האשראי.
- על ישראל **לחזק את הקשרים עם גופים בנקאיים בחו"ל** ולחזק את האמון שנפגע בשנים האחרונות. במקביל, מוצע לפעול לחיזוק מעמדו של הבנק המרכזי בישראל.

משתתפי קבוצות הדיון

קבוצה א' - האיום האיראני

יו"ר: גדעון פרנק

ראש הוועדה לאנרגיה אטומית לשעבר; יו"ר הוועד המנהל של הטכניון; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן

מר תמיר פרדו ראש המוסד לשעבר; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן	השגריר ג'רמי יששכרופ שגריר ישראל בגרמניה לשעבר ומשנה למנכ"ל של משרד החוץ; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן	ד"ר אפרים אסכולאי בכיר בוועדה לאנרגיה אטומית ובסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית לשעבר; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן
---	---	--

אלוף (מיל.) פרופ' עמוס גלעד ראש המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS) ויו"ר סדרת כנסי הרצליה, אוניברסיטת רייכמן	ד"ר שי הר-צבי חוקר בכיר, ראש התחום הבינלאומי והמזרח התיכון, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן
--	---

קבוצה ב' - המדיניות המומלצת לישראל בזירות הפלסטינית, האזורית והבינלאומית

יו"ר: פרופ' אסף מוגדם

בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן

רא"ל (מיל.) משה (בוגי) יעלון הרמטכ"ל ה-17 ושר הביטחון לשעבר	תא"ל (מיל.) צביקה חיימוביץ מפקד מערך ההגנה האווירית לשעבר; יועץ אסטרטגי	השגריר דני איילון יו"ר Silver Road Capital Group, לשעבר שגריר ישראל בארה"ב וסגן שר החוץ
---	---	---

השגריר יורם בן-זאב שגריר ישראל בגרמניה, סמנכ"ל בכיר וראש אגף צפון אמריקה לשעבר, משרד החוץ; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן	גיל תמרי העורך והפרשן הבינלאומי הראשי, עורך חדשות החוץ, חדשות 13; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן
--	---

קבוצה ג' - החוסן הלאומי כנדבך מרכזי בביטחון הלאומי

יו"ר: ליאור אקרמן

חוקר בכיר, ראש תחום החוסן הלאומי, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן

כבוד השופט (בדימוס) פרופ' אליקים רובינשטיין המשנה לנשיאה (בדימוס), בית המשפט העליון	פרופ' דוד הראל נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים וחתי פרס ישראל למדעי המחשב	פרופ' קרין נהון דיקנית בית הספר סמי עופר לתקשורת, אוניברסיטת רייכמן
פרופ' ליזה אירני-סבן דיקנית בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, אוניברסיטת רייכמן	ניצב (בדימוס) מני יצחקי ראש אגף החקירות והמודיעין לשעבר, משטרת ישראל ראש אגף החקירות והמודיעין לשעבר, משטרת ישראל; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן	פרופ' משה מאור ראש ההתמחות במנהל ציבורי ושיווק פוליטי, בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, אוניברסיטת רייכמן; פרופ' אמריטוס למנהל ציבורי, האוניברסיטה העברית בירושלים
יאיר אבידן יו"ר הוועדה המייעצת, מכון אריסון ל-ESG, אוניברסיטת רייכמן; המפקח על הבנקים היוצא	ניצב סיגל בר צבי ראשת אגף המבצעים לשעבר, משטרת ישראל	ג'קי אשל בכיר במוסד לשעבר; עמית מחקר בכיר, המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS), אוניברסיטת רייכמן

אודות המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS)

המכון למדיניות ואסטרטגיה (IPS) באוניברסיטת רייכמן - הבית של סדרת כנסי הרצליה שואף לתרום למדיניות הביטחון הלאומי במובנו הרחב מתוך ההבנה שהעוצמה הנדרשת להתמודדות עם האתגרים האסטרטגיים והביטחוניים, מחייבים לצד עוצמה צבאית, תבונה מדינית, חוסן לאומי ולכידות חברתית. בהתבסס על הערכים הדמוקרטיים והשוויוניים של מגילת העצמאות. עבודת המכון מתבססת על ראייה אינטגרטיבית ומקיפה, תוך בחינת השפעתם ההדדית של המרכיבים השונים בפסיפס החוסן הלאומי הכולל. המטרה היא, להציג תמונה מדויקת ומעודכנת ככל הניתן ולייצר תובנות וחלופות מדיניות ואסטרטגיה עבור מקבלי ההחלטות, מעצבי דעת קהל ושותפים נוספים לעיצוב המדיניות בישראל ובעולם.